

ОНЬОН ҮГЭ ОНОСОТОЙ

Өөрын дайда халуун,
Хариин дайда хүйтэн.

Ава эжын сургаал сайхан,
Алтан нарны туяа сайхан.

Өөрын урин дайда,
Хүнэй хүйтэн дайда.

Авын сургаал алта,
Эжын сургаал эрдэни.

Түрэхэн найхан нютагһаа
Төөрихэ хэрэггүй.

Авыгаа санавал авгаа түш,
Эжыгээ санавал нагацаа түш.

Хари газарай хабарыньшые хара,
Өөрын газарай үбэлыньшые ногоон.

Автай хүний ар дулаан,
Эжытэй хүний энгэр дулаан.

Хари хүн харида багтахагүй,
Хандагайн сэмгэн тогоондо багтахагүй.

Хада хавцагайн чулуу хатуу,
Ава эжын сургаал хатуу.

Хүнэй газарта нэрээ хухаранхаар,
Өөрын газарта яһаа хухарһан дээрэ.

Аха дүү эвтэй бол,
Алта мүнгөөр дутахгүй.

Эрөөн инзаган эхээ һанаха,
Эсэгийн хүбүүн газараа һанаха.

Ахын хишиг, дүүдэ олдохгүй.
Ахамадаа хүндэлэх цэцны тэмдэг,
Арсалдаж хэрэлдэх тэнэгийн тэмдэг.

Үдэхэ мал зүһэ нэгэдэхэ,
Өөдэлхэ улад эб нэгэдэхэ.

Буруу үсгэсэн хүүхэд
Бухны хүзүүнээс хатуу.

Үдэхээ болиһон адаһан
Хүрээ соогоо мүргэлдэхэ,
Өөдэлхээ болиһон амитан
Гэр соогоо хэрэлдэхэ.

Хайртай хүүхдээ хатуу үг хэлжэ сурга,
Хайртай мориео хазаартайнь үвэс, ус уулгаж сурга.

Холые шэхээрээ дуулаха,
Ойрые нюдөөрөө хараха.

Жилдээ сайн явсан шэнэлхэдээ мэдэгдэх,
Залуудаа сайн явсан өтлөхдөө мэдэгдэх.

Холын дайсание угтажа дараха,
Ойрын дайсание намнажа дараха.

Залуу хүн нэрэнд дуртай,
Хөгшин хүн дэрэнд дуртай.

Хурдан мориндо минаа нүхэр,
Хурса эрэдэ дайсан нүхэр.

Хэрүүлэй эхиндэ шуһан,
Эбэй эхиндэ тоһон.

Эшэг эврээ ургахад, эхыгээ мүргэдэг.

Эблэбэл – бүтээжэ шадаха,
Хоблобол – эбдэжэ халаха.

Эбтэй байхада һанаан дүүрэн,
Элүүр ябахата бэе хүнгэн.

Эбтэй зон эльгэнһээн халуун,
Хобтой зон хушууһаан хүйтэн.

Угаа мэдэхгүй хүн, усаа олохгүй малтай адли.

Эбтэй зон
Эрьсын арһанда багтаха.

Үтлэх цагт үр хүүхдын эрхээр.

Эбтэй шаазгай
Элеэ барижа эдихэ,

Ургаха цагт эхэ эцгийн эрхээр,
Эдир цагт эхнэрийн эрхээр,
Өтлөх цагт үр хүүхдын эрхээр.

Эрэнэн дээрэн
Шулуу отолжо шадаха.

Эбтэй шаазгай хирээе бариха,
Эреэн дээрэн шулуу отолхо.

Насны гэрэл ильчтэй,
Нагаса хүн хүндэтэй.

Эбээ нэгэдээрэн шаазгай
Элеэе барижа эдихэ,

Ухаагаа нэгэдээрэн хүнүүд
Уула хабсагай эбхэхэ.

Хүн ахтай, дээр захтай.

Эльбээргэ найтай булган элэхэгүй,
Эб нэгэтэй хүнүүд илагдахагүй.

«А» үзэг эрдэмэй дээржэ,
Аяга сай эдеэнэй дээржэ.

Хүн болох багаасаа, хүлэг болох унагаасаа.

«Аба» гэжэ хэлэндэ ородог,
"А" гэжэ эрдэмдэ нурадаг.

Багшаяа хүндэлээрэн хүн
Багша боложо ябаха.

Гэдэс цадхада гэрээ бү марта,
Гэргэны аваад, эжыгээ бү марта.

Бүтүүе тааха – эрдэм,
Бүхэниие мэдэхэ – ухаан.

Бээ эд бараагаар шэмэглэнхаар

Эрдэмээр шэмэглэн дээрэ.

Авынгаа амидыда, арзагар сахал бү тавь.

Гарай хүсэтэй хүн
Ганса хү диилэхэ,

Эрдэмэй хүсэтэй хүн
Мянган хү диилэхэ.

Мунхаг хүн мухардахгүй.

Дуһал хуряа – далай болохо,
Дуулаһанаа суглуула – эрдэм болохо.

Дүрөөгүй эмээл байхагүй,
Дүримгүй бэшэг байхагүй.

Хөгшин хүн үхэхөөрөө айлгаха,
Заахан хүүхэд уйлахаараа айлгаха.

Ехэ далай уһаар ханадаггүй,
Мэргэн хүн эрдэмээр ханадаггүй.

Ехэ юумэтэй байнхаар
Ехэ хургаалтай байһан дээрэ.

Бурхантай газар буг олон,
Буянтай газар нүгэл олон.

Мэдээгүй байха эшэргүй,
Нураагүй байха эшэртэй.

Номгүйгөөр нураха,
Нохойгүйгөөр агнаха хоёр адли.

Буянгүй хүндэ бурхан холо,
Сүзэггүй хүндэ сүмэ холо.

Нохойгүй айл дүлиитэй адли,
Номгүй айл хохортой адли.

Олзотой хүн ноён болодог,
Ухаатай хүн эрдэмтэй болодог.

Нүгэлгүй буян эзнээ олно,
Нюдэгүй шоргоольж нүхээ олно.

Сэсэншье хаа хургуули хэрэгтэй,
Сэбэршье хаа хубсаһан хэрэгтэй.

Ухаан далай номһоо эшэтэй,
Уһан далай булагһаа эхитэй.

Гэм хиивэл түрмэн хатуу,
Нүгэл хиивэл там хатуу.

Үгырхэгүй баян эрдэмһээ,
Үхэхэгүй соло ажалһаа.

Хубсаһые шэнэ дээрэнь арьбалдаг,
Хүниие бага дээрэнь хургадаг.

Ламтай байжа үхдэг,
Нартай байжа сэрдэг.

Хүлэг туруугаараа илгардаг,
Хүн эрдэмээрээ шалгардаг.

Хүнэй хүбүүе хүшэ оруулдаг хургаал,
Хүлэгэй унагые шадал оруулдаг тэжээл.

Нүгэл хиисэн хүн
Нюурээ буруулхань олон.

Һайн һурагша гэрэл шэнги,
Муу һурагша жэдүүн шэнги.

Һуража олоһон шадал – эрдэм,
Һунгажа абаһан хани – нүхэр.

Үцөөхэн жаргал жаргалда бү тооло,
Өтлөхын зовлон зовлондо бү тооло.

Һураһан – далай,
Һураагүй – балай.

Һургаалтай хүн толон соо ябаха,
Һургаалгүй хүн манан соо ябаха.

Үцөөхэн жаргалы жаргалда бү тооло,
Үглөөны нары наранда бү тооло.

Шабиин эрдэм багшаһаа,

Зулын гэрэл тононгоо.

Эд ехэтэ дошхон,
Эрдэм ехэтэ номгон.

Сайн морь эцэхгүй,
Сайн хүн гутархгүй.

Эдэй найнаар бү гоё,
Эрдэмэй найнаар гоё.

Эдээр бэеэ шэмэглэнхаар,
Эрдэмээр шэмэглэн дээрэ.

Сурснаа дабтаха,
Сургаалаа дагаха.

Эрдэм нураха хэшээлэй,
Эрэ болохо зоригой.

Сэдьхэл муу хүний
Санаа амархгүй.

Эрдэм бэлиг хэшээлээр олдодог,
Энхэ жаргал тэмсэлээр олдодог.

Хүний сайн хүндэ халдахгүй.

Эрдэм эдихые эрихэгүй,
Эдихэ хоолыш өөрөө олохо.

Сэжэгээр үбдэнэ, сүзгээр эдгэнэ.

Эрдэмдэ нураагүй хүн тэнэг бэшэ,
Эрдэмдэ нурахаяа оролдодоггүй хүн тэнэг.

Санаа муутны заяа муу.

Эрдэмтэй хүн энэ болохогүй юумые
Үнэтэй юумэ болгодог.

Тангараг эвдэрвэл,
Тонгорог болно.

Эрдэмтэй хүнэй хэлэн зөөлэн,
Эмшэ хүнэй гар зөөлэн.

Тарья тарьсан хүн үбэлдөө цадхалан,
Эрдэм сурсан хүн хүгшэрхэдөө амгалан.

Эрхые нуранхаар
Бэрхые нураха хэрэгтэй.

Ухаантай хүн ойлгуулах,
Ууртай хүн уурлуулах.

Эрьюу болохо гэжэ архи уудаг,
Сэсэн болохо гэжэ эрдэм нурадаг.

Үнэн үгэ хатуул боловч,
Хэтын амидаралда тустай.

Эрьюу хүнтэй тэнгэридэ байнхаар
Эрдэмтэй хүнтэй тамада байһан дээрэ.

Давас шоройч бол,
Эдеэны амтанда тустай.

Ажал хэжэ, эрэ болодог,
Арһа элдэжэ, эхэ болодог.

Дуулсны хэлдэггүй эрдэмтнээс
Дуугаржа явдаг тэнэг дээр.

Ажал хэһэн – аманда тоһон,
Ажалгүй нууһан – аягада хооһон.

Гуталдаа хабчагдасан хүл жаргалгүй,
Эхэнэртээ хабчагдасан эр жаргалгүй.

Ажал эрдэм хоёр,
Алдар соло хоёр –
Аха дүүнэр.

Дуутай тэнгэри бороогүй,
Суутай хүүхэн хадамгүй.

Ажалда нураһан хүндэ алтан хэрэггүй,
Ажалда нураагүй хүниие алтаншые үргэхэгүй.

Хүүхнээ магтсан эх
Хүргэнтэйгээ таарахгүй.

Ажалша хүбүүтэ зондо хүндэтэй,

Архинша хүбүүтэ зондо шоодборитой.

Хэрэлдэсээр байтараа,
Хэтынгээ жаргал алдах.

Ажалша хүн арад зондоо хүндэтэй,
Хүдэлмэришэ хүн хүн зондоо туһатай.

Царай сайтайгаас,
Заяа сайтайнь сайн.

Ажалша хүн нэрэеэ нэмээхэ,
Ашатай хүн хүндэеэ буураха.

Эхнэрийн сайныг гэртэнь орж мэдэдэг,
Нүхрийн сайныг газраань харагдадаг.

Ажалша хүн тоотой,
Ажалгүй хүн шоотой.

Эд эднээсээ болох,
Эхнэр эрээсээ болох.

Ажалша хүн тоһо эдихэ,
Аралжааша хүн хараал эдихэ.

Сайн морин замын хань,
Сайн эхнэр насны хань.

Алмаз шулуун жэбэрдэггүй,
Ажалша хүн хосордоггүй.

Сайн эхнэр эрдээ зула,
Муу эхнэр эрын зовлон.

Хүбүүдээ һургажа эсэгэ болодог юм,
Хүлһөө гаргажа хүн болодог юм.

Зан сайнтай айлда хүн цугларна,
Замаг сайнтай усанда загас цугларна.

Хүдэлмэришэ хүнэй хүлһэн гоожохо,
Хомхой хүнэй шүлһэн гоожохо.

Зүсээ мэдэхгүй толёо муулах,
Зүрхээ мэдэхгүй ханиигаа муулах.

Хүлһэ гаргангүй ажал хэдэггүй,
Хүдэһэ хайшалангүй дэгэл оёдоггүй.

Морь муу – эзэндээ,
Үр муу – эжыдээ.

Хэ хэһээр эд болгохо,
Хэлэ хэлэһээр хэрэг болгохо.

Нүхрын сайнаар хүн өөдэлнэ,
Нууриин сайнаар загас жаргана.

Ябаһан хүн яһа зууха,
Хэбтэһэн хүн хээли алдаха.

Нүхриин нэрээр оржо,
Эхнэриин нэрээр гардаг.

Залхуугай гэртэ түлээн үгы,
Залгидагай гэртэ хоол үгы.

Гүрны захирах эрдэмтэй,
Гэргэныгээ сургаха эрдэмгүй.

Зөөлэн модондо хорхой үдэдэг,
Залхуу хүндэ зоболон ушардаг.

Аваагүй байхад ахай сайхан,
Алаагүй байхад үнэг сайхан.

Шулуутай газарта гэрээ бү таби,
Шонотой газарта малаа бү үдхэ.

Тэнгэриин муухай арилдаг,
Хүнии муухай арилхад бэрхэ.

Абын мэндэ байхада
Арад зониие таниха,
Хүлэг мориной байхада
Хүбшэ талые таниха.

Нэгэ дахин дурлавал жаргал,
Нэмэж дурлавал зовлон.

Нүхэрэй һайниие ханилан танидаг,
Мориной һайниие аялан мэдэдэг.

Жар хүртэрөө жаргалаа бү мэдэ.

Һайн хүн нэгэ үгэтэй,
Һайн морин нэгэ ябадалтай.

Жаргалтай хүн зовлон ойлгохгүй.

Гахай тэнгэрийн шарай харадаггүй,
Хулгайшан хүнэй нюур харадаггүй.

Хүн хүндээ дасдаг,
Мал малдаа ижилсдэг.

Гүйхэ хурдан нохойе
Гүйхэгүй удаан нохой хаатуулха.

Уургүй хүн байдаггүй,
Урасгалгүй гол байдаггүй.

Дуутай нохой зуудаггүй,
Дуугүй нохой гэмтэй.

Муу нохой малаа хуцадаг,
Муу эр эхнэрээ хуцадаг.

Залуу хүн эдирхэг,
Залуу нохой шүдэрхэг.

Ноён хүн нютагтаархиндаа хүндэтэй,
Номтой хун бултанда хүндэтэй.

Ноёдоор хэрэлдэбэл нюргагүй,
Нохойтой хэрэлдэбэл хормойгүй.

Ноентой оролдовол толгойгүй,
Нохойтой оролдовол хормоогүй.

Галуу дууряжа ябаһаар
Турлааг уһанда орожо үхэбэ.

Ноёны дагаж нохой бү боло,
Баяны дагаж барлаг бү боло.
Өөрынгөө ухаанаар ява.

Субажа ябаһан барасһаа
Сугларжа һууһан шаазгай хүсэтэй.

Сайн ноены арад зононь тайван,
Сайн нохойн хотонь тайван.

Хара хирээ дальбараагаа
Сагаахан гэжэ ханадаг,
Хадхуурта заряа зулзагаяа
Зөөлэхэн гэжэ ханадаг.

Уг алдахаар,
Үхэр алдсан дээрэ.

Хирээ галуу дууряжа,
Уһанда унажа үхэбэ.

Ядруу хүндэ ноен олон,
Явган хүндэ даваа олон.

Түрьһөө мэдэхэгүй загаһан,
Түрэлөө мэдэхэгүй нохой.

Заяандаа найдахаар,
Зоригтоо найд.

Худагай уһанда загаһан үгы,
Хуурай модондо набшаһан үгы.

Зоригтой хүн нэг үхдэг.
Зориггүй хүн зуу үхдэг.

Могойн эрээн газаагаа
Хүнэй эрээн досоогоо.

Зориг ехтэй хүн
Зэвсэг ехтэйе диилдэг.

Олон тарбаган
Ноохойдоо хүртэхэгүй.

Зовлон ерэхэд бү бүхы,
Зол ерэхэд бү гэды.

Бээ норгонгүй загаһа барихагүй,
Бүһээ андалдангүй худа орохогүй.

Модо шарлахада
Үндэсэн шарладаггүй.

Байхан модоной хүүдэр нэгэ,
Балта, хүхын дэлисэ нэгэ.

Хүн хүгшэрөөд,
Зоригонь хүгшэрдэгүй.

Баялигай ехэ газарта,
Баатарай ехэ арадта.

Гэнтэ цасхада гэдэсэндэ аюултай,
Гэнтэ баяжахад аминд аюултай.

Ехэ модоной хүүдэр ехэ,
Ехэ ногооной шүүдэр ехэ.

Хэчээсэн хүн цатгалан явдаг,
Хүлээсэн хүн үлэн явдаг.

Зөөриин баян дэлхэйдэ,
Зүрхэнэй баян толгойдо.

Зээлсэн гээсэн хоёр адли.

Уһанай эхин булангиртай һаа,
Адагыньшые булангиртай.

Мүсэн дээр явсан хүн толгойгоо ойлгож явха,
Мүнгэн дээр явсан хүн амяа ойлгож явха.

Үдэрэй забһараар ороһон
Ноёной зарга хурса.

Навч шарлавал – намар,
Наадан ехэдвэл – хэрүүл.

Үүлэнэй забһарай наран шанга,
Үдэрэй сүлөөгэй ноён шанга.

Зовлоны дундаас,
Санааны зовлон хатуу.

Үүлэнэй талын наран хурса,
Үхидэй хоорондохи хүбүүн хурса.

Залхуу хүндэ
Маргааш олон.

Саг сагтаа зохид,
Сахилза хүүхэдөө найн.

Залхуу хүндэ хүүхнээ бү үг,
Согтуу хүндэ морёо бү үг.

Хабарай саг найханшые хаа – үлэн,
Намарай саг борошые хаа – садхалан.

Замын чулуу мориндо харша,
Залхуу хүндэ ажил харша.

Шарахан мяхан амтан дээрээ,
Шашаг үгэ һонин дээрээ.

Буруу санаатай хүндэ
Буян хэшэг хүртэдэггүй.

Эртэ бодоо хаа, нэгыг үзэхэ,
Орой унтаа хаа, нэгыг соноско.

Мэдэжгүй гэжэ үгэ,
Мянган үгнэ таглаа.

Эрхэхэ наран,
Ээлжэлхэ түрэ.

Ахыгаа хүндэлхэ цэцэны тэмдэг,
Арсалдаж хэрэлдэх тэнэгэй тэмдэг.

Алтан наран унтархагүй,
Арад зон нугархагүй.

Гахай тэнгэри өөдэ хардаггүй,
Хулгайч нюур өөдэ хардаггүй.

Амитан аргаараа танигдаха,
Аргамжа нараяраа таһарха.

Гүйдэлтэй жороо гүүнээс гардаг,
Гүн ухаантан эхээс түрдэг.

Би гэхэн гансаараа,
Бидэ гэхэн хамтаараа.

Даарсан хүн хувцас голдоггүй,
Үлэссэн хүн хоол голдоггүй.

Биб гэхэн гансаараа,
Бидэ гэхэн олоороо.

Далай хизааргүй,
Эрдэм оройгүй.

Булагай эхин болдогһоо,
Баатарай хүсэн араднаа.

Юрөөлэй үзүүртэ тос,
Хараалай үзүүртэ чус.

Ганса сусал гал болохогүй,
Ганса хүн айл болохогүй.

Жаргалтай хүн
Зовлон ойлгохоггүй.

Ганса хүн газар дүүрэхгүй.
Хоёр хүн хушуу дүүрэхэ.

Жаргах цагт нүхэр олон,
Зовох цагт дайсан олон.

Гансаараа ябахата харгы холо,
Гасаланда ороходо саг холо.

Жэлэй сайхан – намартаа,
Насны сайхан – залуудаа.

Гансаһаа газар дүүрэхэ,
Дуһалһаа далай болохо.

Жавартай тэнгэрийн хаяа улаан,
Жаргалтай эхэнэрэй хацар улаан.

Гансаһаа газар дүүрэдэг,
Хоёрһоо хорёо дүүрэдэг.

Нохогүй айл дүлии,
Номгүй хүн балай.

Ойн модон үндэртэй набтартай,
Олон түмэн һайнтай муутай.

Нүхэры сайнаар хүн өөдэлдэг,

Нууры сайнаар загас жаргадаг.

Нүхэрэй хэрэг бүтэбэл
Өөрыншни хэрэг бүтэхэ.

Нютагай шорой – алтан,
Булагын ус – аршаан.

Нэрэ олохо – наһанай,
Нэрээ хухарха – үдэрэй.

Нэрээ хухаранхаар,
Ясаа хухар.

Нэрэлхүү хүн хоол үгы,
Нарин хүн нүхэр үгы.

Нялуунаас шулуунь дээр,
Нялцагайгаас аргуунь дээр.

Сэсэн үгэдэ худал үгы,
Сэсэг набшада бузар үгы.

Базаартаа байхадаа бараан найхан,
Баабайндаа байхадаа басаган найхан.